



VAD HÄNDE NÄR LUTHER SPIKADE SINA TESER?

Fredlös reformator med Bibeln som kompass

Luthers hammarslag på kyrkporten i Wittenberg blev början på något mycket mer än en akademisk diskussion om avlatsbrev. Hans 95 teser ledde till stora förändringar inom både kyrkan och politiken.

Porten till slottskyrkan i Wittenberg användes som universitetets anslagstavla. Därför är det inte konstigt om det var här som Martin Luther spikade upp sina 95 teser. Enligt traditionen skedde detta den 31 oktober 1517. Luther ville få till stånd en diskussion om försäljningen av avlatsbrev. Mot betalning efterskänkte kyrkan syndastraff i form av botgöring här på jorden eller rening i skärselden efter döden.



Med tiden skulle det visa sig att Luthers hammarslag på porten till slottskyrkan i Wittenberg blev upptakten till något betydligt mer omfattande än den akademiska diskussion som han efterlyste.

Endast Bibeln gäller

Luther kallades 1518 till ett möte med kardinalen Cajetan i Augsburg. Kardinalen uppmanade Luther att återkalla det han hade skrivit. Luther uppmanade i sin tur kardinalen att sluta hänvisa till påvliga befallningar i sina försök att argumentera för uppfattningen att Luther hade fel. Påvliga påbud kan nämligen vara mänskliga och felaktiga bestämmelser. Luther ville istället att kardinalen och andra som ansåg att Luther var en villolärare skulle bevisa detta genom att enbart hänvisa till Bibeln. Det blev allt tydligare att bibelordet var den enda auktoriteten i lärofrågor enligt Luthers sätt att se på saken.

Hela kyrkan har nycklarna

I samband med en betydelsefull akademisk diskussion i Leipzig 1519 blev det uppenbart att konflikten mellan Martin Luther och det kyrkliga etablissemanget i Rom inte i första hand gällde avlatens teologi utan påvens ställning i kyrkan.

Luther framhöll att det inte var påven ensam utan hela den kyrkliga gemenskapen som förfogade över de så kallade löse- och bindenycklarna, det vill säga möjligheten och uppgiften att befria människor från den skuld som synden har genererat. Luthers uppfattning delades inte av påven och de teologer som tänkte som han.

Bannlyst av påven

1520 kungjorde påven Leo X att Luther skulle bannlysas om han inte tog tillbaka det han hade sagt. Den skrivelsen brände Martin Luther och hans vänner upp under en sam-

ling strax utanför en av stadspportarna i Wittenberg. Påven gjorde därför 1521 verklighet av sitt hot och bannlyste Martin Luther. Han uteslöts alltså ur den kyrkliga gemenskap som påven menade att han kunde reglera. Därigenom hade kyrkans makthavare sagt sitt om Martin Luther och hans teologi.

Den högsta världsliga makthavaren, det tysk-romerska rikets kejsare, uppmanade Luther att ta tillbaka det han sagt. Det skedde i samband med ett riksdagsmöte i Worms samma år. Luther upprepade att han inte tänkte göra detta förrän någon övertygat honom om att det han sa stod i strid med bibelordet.

Fredlös men beskyddad

Kejsaren Karl V förklarade Luther ”i rikets akt”. Det betydde att han liksom påven ansåg att Luther spred villoläror. Genom kejsarens kungörelse blev Luther en rättslös flykting i sitt eget land. Det var fritt fram att döda honom ostraffat.

Men under beskydd av kurfurstarna Fredrik den Vise, Johan den Beständige och Johan Fredrik den Ädelmodige kunde Luther fortsätta sin verksamhet som universitetslärare, författare och predikant med Wittenberg som bas. Genom de nyuppfunna tryckpressarna och genom blivande präster som under sin studietid reste till Wittenberg för att lyssna till Luthers föreläsningar spreds hans teologiska tänkande. Olaus Petri från Sverige var en av de studenter som på plats inspirerades av Luthers undervisning.

Fram till sin död strävade Martin Luther efter att reformera den kyrka som han själv var en del av. Hans ambition var aldrig att starta en ny kyrka. Att reformera betyder att återge något dess ursprungliga och äkta form. Luthers reformationslängtan delades sedan flera århundranden av andra inflytelserika kyrkliga företrädare som också kritiserade kyrkans ohanterliga och uppblåsta organisation.



Det blev allt tydligare att bibelordet var den enda auktoriteten i lärofrågor enligt Luthers sätt att se på saken.

Fler ville se förändring av kyrkan

Det var alltså fler än Martin Luther som önskade att kyrkan skulle återvända till sin sanna identitet och låta sig definieras utifrån sina egna grundläggande dokument istället för att formas av samma värden och prioriteringar som världsliga makthavare gav uttryck för. Birgitta av Vadstena och Katarina av Siena kritiserade redan på 1300-talet påvedömetts förfall och dess utveckling till en bricka i ett världsligt maktspel.

Erasmus av Rotterdam och Teresa av Avila var samtida med Luther. Erasmus kritiserade avlatshandeln och lyfte fram bibelordet som en avgörande prövostans för kyrkliga påbud och traditioner. Teresa ville, precis som Luther, hjälpa människor att ta emot syndernas förlåtelse och leva i en tillitsfull relation till Jesus. Precis som många framhåller idag menade man att kyrkan ständigt måste reformeras, det vill säga återupptäcka och återföras till sina egna hjärteangelägenheter.

Passade nationalstatens intressen

Att Luthers 95 teser kom att resultera i en schism inom den västerländska kristenheten beror inte bara på teologiska meningsskiljaktigheter utan också på politiska hänsynstaganden. Världsliga makthavare som ville reducera påvedömetts inflytande över det egna landområdet fann i Luthers teologi stöd för åtgärder som innebar att kontakterna med Rom kunde minimeras. Exempelvis kom Gustav Vasa,

som hade blivit kung i Sverige 1523, att få en avgörande betydelse för reformationsskeendet i Sverige.

Slutlig brytning 1593

Vid den riksdag som Gustav Vasa sammankallade i Västerås 1527 beslöts bland annat att biskoparnas slott skulle få nyttjas av kungamakten. Några år senare, 1530, utsåg kungen Olaus Petris lillebror, Laurentius Petri, till ärkebiskop i Uppsala utan att inhämta påvens godkännande.

Vid ett möte i Uppsala 1536 omtalas en möjlighet för präster att gifta sig om kungen ger sin tillåtelse, något som stred mot dåvarande kyrkliga lagar. 1593 fattade kyrkan i Sverige beslut om att bejaka den augsburgska bekännelsen, ett mycket viktigt lärodokument inom den protestantiska kristenheten. Allra senast då kan brytningen med påven i Rom anses vara ett faktum.

KARIN JOHANNESSON

SAMTALSFRÅGOR

I alla tider har det funnits reformatorer som har strävat efter att återföra kyrkan till det centrala. Vilka reformatorer finns nu?

Hur kan Svenska kyrkan idag behöva reformeras?

Hur kan vi idag – i vårt informationströtta samhälle – ge utrymme för teologisk kunskap och eftertanke?